

Tone Knez (1930-1993)

Sredi delovnega zagona je 2. avgusta 1993 umrl Tone Knez, kustos Dolenjskega muzeja v Novem mestu. Na njegovi mizi je ostal skoraj dokončan rokopis njegove zadnje monografije, Novo mesto III, v kateri je obdelal svoja zadnja velika izkopavanja v Novem mestu, na Kapiteljski in Mestnih njivah. Snoval je že nov mednarodni simpozij o halštatski kulturi v Novem mestu, s katerim je želel nadaljevati halštatski simpozij iz leta 1972, ki je še danes eden izmed temeljnih kamnov halštatske arheologije po drugi svetovni vojni in ki mu je prav on dal s svojo velikopotezno organizacijo in predstavitvijo svojih bleščečih izkopavanj iz Kandije nepozabno podobo. In še dober mesec pred svojo smrtjo je z velikim uspehom predaval v Rothenburgu in Eberdingnu.

Tone Knez se je rodil 26. marca 1930 v Laškem, študiral gimnazijo v Celju, se nato vpisal na Arheološki oddelek Filozofske fakultete v Ljubljani in diplomiral pri prof. Josipu Korošču leta 1955. Po kratkem službovanju v muzeju v Bihaću (Bosna) je prišel 1958 v Dolenjski muzej v Novo mesto in mu ostal zvest vse do smrti. Postal je veliki raziskovalec in glasnik dolenjske arheologije.

Dolenjski muzej do njegovega prihoda še ni imel kustosa za arheologijo. Tako je moral začeti nanovo, zagrabiti za vsako delo. Bil je tudi sam za vse. Treba je bilo pripraviti razstavo - gradivo zanjo si je v tistem začetku še v celoti moral izposoditi iz Narodnega muzeja v Ljubljani, pozneje ga je lahko v celoti nadomestil z gradivom, ki ga je sam izkopal ali pridobil - iti v boj za gradivo, saj so od vseh strani prihajala poročila o novih, pogosto žal že uničenih najdbah, moral je opravljati tudi službo spomeniškega varstva. Dolenjska, že od nekdaj klasični prostor halštatske kulture - že od M. Hoernesa naprej je bistveno sooblikovala pojem halštatske kulture - mu je sama narekovala njegovo specializacijo; to izbiro pa mu je narekovalo tudi srce. Tako je postal uspešni raziskovalec dolenjske halštatske kulture. S svojim delom je njeno poznanje pomembno obogatil.

Odločilna so bila predvsem izkopavanja gomil v Kandiji. Na prostoru, ki je bil že določen za zazidavo, je začel najprej zaščitna izkopavanja, ki so se nato razvila v letih 1967 do 1970 v eno najpomembnejših izkopavanj iz halštatske dobe po drugi svetovni vojni, gotovo najbolj darovita po svojih dragocenih najdbah. Na Novo mesto so vezana tudi druga njegova najpomembnejša izkopavanja: keltsko-rimsko grobišče na Beletovem vrtu in plano in gomilno grobišče na Kapiteljski in Mestnih njivah. Vsa je tudi monografsko objavil; objava zadnjih je skoraj dovršena ostala v rokopisu. Tako smo po njegovi zaslugi dobili strnjeno

podobo Novega mesta vse od kulture žarnih grobišč, starejšega in mlajšega halštata do celotnega latenskega obdobja in njegovega prehoda v rimsko obdobje. In kako bogata in dobro dokumentirana je ta podoba prav po zaslugi njegovih odkritij! Novo mesto velja po pravici kot najboljše raziskano železnodobno najdišče pri nas.

Njegova izkopavanja železne dobe v Novem mestu seveda niso bila edina. Že kot kustos v Bihaću je sodeloval pri izkopavanju nekropole v Golubiču. Kot kustos Dolenjskega muzeja je izkopaval skupaj s P. Petrujem v Neviodunumu, z Marjanom Slabetom rimsko nekropolo v Trebnjem in 1964 prav tam tudi staroslovansko grobišče, leta 1962 s S. Škalerjem na Libni.

O svojih izkopavanjih je tudi takoj poročal. Najprej je o njih informiral stroko v Varstvu spomenikov in Arheološkem pregledu, še obširneje pa široko javnost v dnevnem in periodičnem časopisju. O svojih izkopavanjih je tudi predaval doma in v tujini in jih končno tudi monografsko obdelal v zaključnih publikacijah. Monografije *Novo mesto I-III* v izdaji Dolenjskega muzeja (Carniola Archaeologica 1-3, tretji zvezek je izšel posmrtno) so najpomembnejše. Tako je znal svoje delo popularizirati enako v stroki kot v široki javnosti. Novomeške izkopanine so zato postale znane in slavne ne samo doma, ampak tudi po svetu in z njimi tudi delo slovenske arheologije.

K temu so pripomogle tudi razstave. O svojih izkopavanjih ni samo takoj poročal, ampak jih je takoj tudi pokazal občinstvu, predvsem v svojem Dolenjskem muzeju; za posamezne dragocene kose njegovih izkopavin so se potegovali po vsej Evropi, da so jih vključili v svoje občasne razstave. Tako je bil na mednarodni razstavi v Steyerju 1980, ki je prikazala celotno halštatsko kulturo, od novejšega gradiva razstavljen prav grob s figuralno ornamentiranimi situlami in negovsko čelado iz Kandije (grob 3 iz gomile IV) iz njegovih izkopavanj. V Dolenjskem muzeju je postavil stalno zbirko, ki jo je moral zaradi dotoka novega gradiva, ponajveč iz svojih lastnih izkopavanj, večkrat v celoti postaviti nanovo; zadnjič je to storil leta 1983. Za vse svoje razstave je napisal tudi strokovne vodiče. To velja tudi za oris arheološke podobe Novega mesta in doline Krke.

Njegovo strokovno in znanstveno delo se je gibalo predvsem v okviru njegovih izkopavanj in predstavitev Novega mesta v prazgodovini in antiki. Odkritje knežjih grobov z obrambnim orožjem - ponosen je bil, da je odkopal vse tipe halštatskih čelad od skledastih do negovskih - in figuralno ornamentiranimi situlami, mu je narekovalo predvsem obravnavo knežjih grobov in

sitalske umetnosti. Svojemu Novemu mestu pa ni samo odkopal njegove arheološke preteklosti, ampak mu jo je tudi opisal v več knjigah, vse od prazgodovine do ustanovitve Novega mesta po vojvodi Rudolfu IV.

Vsa svoja strokovna dognanja pa ni znal zapisati samo v strogem strokovnem jeziku, ampak jih je povedal tudi v poljudni obliki v kar brezštevilnih člankih v dnevnem časopisju, pa tudi zahtevnejših revijah splošnega profila. In seveda je o njih tudi predaval, doma in v tujini. Njegov strokovni in poljudni jezik je bil vedno jasen in kultiviran. To velja tako za slovenščino kakor tudi za nemščino. S tem je postal pravi ambasador slovenske arheologije in svojega Novega mesta doma in v tujini.

Če hočemo na koncu strnjeno oceniti Knezovo delo, je potrebno predvsem poudariti širino njegovega dela in njegove izobrazbe, njegovo duhovitost, ki je znala biti tudi neprizanesljivo kritična. Nikoli se ni zapiral v ozko specializiranost, njegova moč je bila širina in velikopoteznost. S čutom za bistveno je znal organizirati svoje delo; to se je pokazalo že pri njegovem vrhunskem dosežku, izkopavanju gomil v Kandiji. Tu ni samo odlično izpeljal terensko delo, ampak je s svojim priznanim imenom v mednarodnem strokovnem svetu dosegel, da je najboljša evropska konservatorska delavnica Römisch-Germanisches Zentralmuseuma v Mainz u prevzela v prepariranje dragocenejši del njegovih izkopanin in jim dala današnji blesk, hkrati pa dala doma pobudo za nov vzpon preparatorske službe. In kakšna je bila njegova energija in hkrati trezna premišljenost ob kraji njegovih dragocenih izkopanin. Brez Knezove odlične dokumentacije, neizmerne truda, bi ostalo dragoceno ukradeno gradivo za vedno izgubljeno, tako pa ga je skoraj v celoti nanovo izkopal in rešil za svoj muzej in arheološko stroko.

Njegov temperament, široka izobrazba, njegova duhovitost so bili čar njegove osebnosti. Ne da bi se potegoval za vodilna mesta, je bilo njegovo delo pri organizaciji slovenskega arheološkega dela vedno živo in vodilno. To velja tako za Slovensko arheološko društvo, ki je bilo prav v času Knezove največje aktivnosti usmerjevalec celotnega arheološkega dela, pobudnik in nosilec dragocenih arheoloških projektov. Spomnimo se le na srednjeročni arheološki program, na simpozije, ki jih je društvo organiziralo, od keltškega do bronastodobnega; to velja tudi za njegovo delo v sklopu tedanje jugoslovanske arheologije in še posebej srednjeevropske. Kdo bi mogel pozabiti večerov pri Faniki ali na Bregu, na vrtu gostinske šole v Novem mestu, kjer so se končale ekskurzije številnih evropskih arheoloških seminarjev in prvakov evropske arheologije po napornem ogledu dolenskih gradišč, muzeja, po neštetiht zahtevnih diskusijah, na katerih sta znala ravnatelj Janko Jarc in Tone Knez s svojo človeško neposrednostjo in pristnostjo postaviti slovensko arheologijo v kontekst celotne slovenske kulture, njene umetnosti in poezije, tako da se je večer končal s trdno obljubo, da se kmalu zopet vrnemo v Novo mesto.

Taka so bila tudi Knezova predavanja po Avstriji in Nemčiji, kamor so Kneza vedno radi vabili in poslušali, kjer se je arheološka stroka vedno družila s široko kulturno zgodovino, s človeškimi srečanji, z doživeti medsebojnega spoznanja. V teh srečanjih je zaživela vsa radoživost, temperament in širina najboljših časov stare habsburške monarhije, njena mnogonarodna širina, hkrati pa tudi Knezova prisrčna vezanost in ljubezen do njegove domovine in njegovega Novega mesta.

Stane GABROVEC

BIBLIOGRAFIJA TONETA KNEZA

Ko so me prosili, da zberem bibliografijo Toneta Kneza, se mi je zdelo, da stojim pred skoraj neizvedljivo nalogo. Vsi, ki smo Kneza poznali, smo namreč vedeli, da je bil mojster peresa, ki je veliko pisal v strokovne revije, kot zgleden muzealec pa je polnil tudi stolpce dnevnega in lokalnega časopisja. Tako je vsa leta izpolnjeval pomembno poslanstvo - približati arheološko stroko tudi širšemu krogu bralcev.

Pri sestavljanju bibliografije Toneta Kneza mi je bil v veliko pomoč avtorjev seznam, v katerega je skozi leta beležil naslove svojih strokovnih in poljudnih člankov. Gradivo sem morala le preveriti in urediti po ustaljenih bibliografskih pravilih. Dodati je bilo treba razmeroma malo - nekaj manjših člankov, ki so ušli avtorjevi pozornosti.

Bibliografijo sem zaradi boljše preglednosti razdelila na tri poglavja in sicer: samostojne publikacije, članki v znanstvenih in strokovnih publikacijah ter članki v dnevnem časopisju in poljudnih revijah.

Samostojne publikacije

Municipium Flavium Latobitorum Neviadunum: opis antičnega mesta in njegove predzgodovine. - Dolenjska založba: Novo mesto 1961, 54 str., 6 tab., 1 priloga.

Soavtorja: Peter Petru in Stanko Škaler.

Summary.

Prazgodovina Novega mesta: razstavni katalog = Novo mesto in der Vorgeschichte: Ausstellungskatalog. - Dolenjski muzej: Novo mesto 1971, 76 str., 89 tab.

Novo mesto v davnini: od bronaste dobe do ustanovitve mesta. - Založba Obzorja: Maribor 1972, 156 str., ilustr.

Novo mesto in der Vorzeit: von der Bronzezeit bis zur Stadtgründung.

Novo mesto v antiki: razstavni katalog = Novo mesto in der Antike: Ausstellungskatalog. - Dolenjski muzej: Novo mesto 1974, 64 str., 79 sl.

Arheološko Novo mesto. - (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije: zbirka vodnikov 48) Ljubljana 1974, 30 str., ilustr.

Keltske najdbe iz Novega mesta = Keltische Funde aus Novo mesto. - Dolenjski muzej: Novo mesto 1977, 36 nepag. str., ilustr.